

maa være identisk med, eller søn af, den side 19 nævnte Bertel Pedersen Kjærulf paa Torpet i Vadum, hvis fars gaard netop var Rævsgaard. At denne antagelse nødvendiggør, at den side 20 formodede søn af Peder Bertelsen paa Torpet maa flyttes hen et andet sted, volder ingen vanskelighed, men der synes at være noget galt her, thi medens Anders Andersen Kjærulfs og Maren Berteldatters børn er født i aarene 1528—35, saa synes deres respektive sødsvende Peder Andersen Kjærulf og Karen Bertelsdatters børn først at være fødte i 1560erne, men antagelig er forklaringen den, at der her mangler et led.

Alt dette vil imidlertid nok give sig med tiden, foreløbigt er der ikke grund til andet end være forfatteren taknemlig for alt det han har ydet, og haabe, at hans samtid kunde faa øjnene op derfor i saa høj grad, at han under en eller anden form kunde opnaa *fast* stilling eller understøttelse som rigsløkalhistoriker.

København og Lyngby, 30—10—1918.

II. J. Brüel: *Klitterne i Vestjylland og på Bornholm.*

Anmeldt af S. Nygård.

I mere end en snes år har plantør Jens Brüel syslet med sandflugtens historie og udgivet en række bøger om denne landeplage, som har hærget både Jylland og øerne, og nys har han i et ret anseligt bind med en del illustrationer samlet sine oplysninger om klitter og sandflugt i Vestjylland og på Bornholm, en kombination, der forekommer lidt mærkelig. De sider, der handler om hin fjærne ø, er dog kun 4—5 af værkets mer end 130 og må nærmest betragtes som et tilfældigt appendiks til det øvrige.

Det er altså ikke et nyt arbejde, forfatteren her byder på, men en samling af de tidligere udgivne afhandlinger om klitter i vestjyske amter, en ny udgave, som trods sit videnskabelige tilsnit — kvartformat, »udgivet med understøttelse af Carlsbergfonden« — ikke er nogen pry, hverken for forfatteren eller for vor topografiske litteratur. Det kan lige så godt siges straks, at et tarveligere produkt sjældent er blevet forelagt det læsende publikum. Med en utrolig skødeløshed er en række meget ofte unøjagtige citater, for en væsentlig dels vedkommende samlede af de lettest tilgængelige trykte kilder, hvortil der henvises på en yderst letfærdig måde, hobede ovenpå hinanden, og på det således givne grundlag gøres der dristige slutninger i et sprog, der jævnlig røber, at forfatteren ikke engang kan benytte sit modersmål nogenlunde korrekt; talrige bemærkninger af historisk eller etymologisk art vidner højt om påfaldende uvidenhed og et utal af grove trykfejl dokumenterer en usædvanlig grad af sjusket-hed; navneforandringer viser, at skribenten ikke kan læse skrift og ikke forstaar at bruge et kort. Det eneste gode, der kan siges om bogen, er måske, at den vidner om forfatterens store og stadige — om end meget overfladiske — interesse for et bestemt æmne; men man begriber blot ikke, at et menneske i årevis kan sysle med bog og pen uden at opnå andet end at blive fader til et sådant misfoster. Måske var det klogest at lade dette usle væsen i fred, at lade det uomtalt forsvinde, men dets betydelige korpus vækker opmærksomhed om det og kunde let forvirre begreberne, hvis det vandrede ud i verden uden skudsmål. Iøvrigt har det allerede fået læst og påskrevet af postmester Klitgaard (i Vendsyssel Tidende for 31. august og i Jyllandsposten for 4. septbr. 1918), men hvad der står i et dagblad er snart glemt; det er derfor næppe overflødigt, at det endnu engang stilles i fuldt lys. Der er nok at tage fat på, da der næppe i hele bogen findes en eneste side, der kan stå for kritik; vanske-

ligheden ligger altså kun i at finde og fremdrage nogle af de steder, der vidner højest og tydeligst om forfatterens på alle områder bristende ævner.

Betegnende for den grundighed, hvormed hr. Brüel er gået til sit arbejde, er de kilder, han ikke har benyttet; blandt disse findes ikke blot en række vigtige arkivalier men også — Kancelliets brevbøger, altså en af de vigtigste og lettest tilgængelige trykte kilder. Blot man slår op i sagregistret på sandflugt, kan man finde det fornødne. Hr. Brüel burde have gjort det. Så vilde han have fået at vide, at sandflugten allerede 1572 havde hærget Harboøre (Kcl. brbg. 1571—1575 s. 176) og behøvede altså ikke på et løst grundlag have fremsat den mening, at den først begyndte 1596—1625 (hans bog side 85); ligeledes kunde han have sét, at der allerede 1578 var anrettet betydelig skade i Lyngby sogn, Børglum herred (Kcl. brbg. 1576—1579 s. 368) og var derved sluppet for at gætte på, at skaden egentlig først begyndte omkring 1680 (hans bog s. 30). Om Husby og S. Nisum sogne (side 91) og om Henne sogn (s. 113) kunde han have fået oplysning af Kcl. brbg. 1580—83 s. 85, 1576—79 s. 525 og 1584—88 s. 707 osv. osv. Kort sagt, mangt og meget kunde der være hentet uden sønderligt besvær fra disse af alle andre idelig brugte og idelig citerede brevbøger, hvis eksistens man ikke skulde tro det muligt, at hr. Brüel kunde være uvidende om, så meget mere, som han har kendt »Danske kancelliregistranter 1535—1550«, som han citerer (side 15) som »Kancelliregistranter af 1546«. Citatet er iøvrigt ikke blot galt, men ganske meningsløst, men det vækker ingen forundring hos den, der har fordybet sig lidt i denne klitbog og sét, hvad den netop i den retning har at byde på. Til eksempel kan henvises til et citat s. 66 efter Wulffs Vendelbo stift side 34. I dette står bl. a. »Skyld og Øvrigheden stort Part aftagen«, hvilket er fuldstændig meningsløst, men hos Wulff hedder det: »Skyld och

landgiæld aff öffrighedin stor part affslagit«, hvilket vil sige, at øvrigheden har modereret skyld og landgilde, nemlig af en af sand fordærvet jord. Allerede på den følgende side (side 67) citerer forfatteren på en lignende måde: »Der ligger . . . i Annexsognet hele og halve, som og Huse ganske øde af Sandflugt«; naturligvis kan der ikke stå således i forlæget, for det giver jo ingen mening; nej, der skal stå: Der er »i Annexet mange Gaarde, hele og halve, saa og Huse ganske øde af Sandflugt« osv. (Wulff: Ålborg stift s. 162). Her ligesom utallige andre steder i værket betegner forf. oplysningerne efter Wulffs sidstnævnte skrift som stammende fra 1680; det skal være 1690. De forvrængede citater er meget talrige, de forskrevne årstal er legio. Side 13 findes to gange 1663 for 1763, side 18 findes to gange 1678 og én gang 1687 for 1690, side 21 atter 1678 for 1690 osv. osv., så at sige på hveranden side. Overhovedet er antallet af småfejl, dels trykfejl, dels sjuskefejl, dels læsefejl ganske forbavsende stort. Postmester Klitgaard har i sine ovennævnte avisartikler anført en lille udvalgt prøve, der er ganske fældende for forfatteren, så fældende, at der ikke er grund til at fremdrage mere af den art. Dog skal her eksempelvis henvises til side 20, hvor der findes Edvard for Envold, perfectueret for perpetueret, 1678 for 1690, Langgilde for Landgilde, Brink for Brinch osv. En stadig tilbagevendende fejl er også matrikul for matrikul (side 14, 22, 28, 30, 43, 55 og mange flere). Stednavne fordrejes idelig, f. eks. Claerstoppgaard for Clawstrupgaard (s. 62), Korsgaard for Krogsgaard, Trop for Trab, Sturup for Skurup (alle på side 71); jvfr. iøvrigt Klitgaards eksempler.

Uheldigvis har forfatteren ikke sjældent følt trang til at dokumentere sin lærdom ved at gøre sidebemærkninger, der røber hans store uvidenhed og den deraf følgende selvfølelse. »Vi har her et enestaaende Eksempel paa, at en Ejendom bliver købt af [o: afkøbt] Kongen for at komme paa Fode

igen« staar der — gud bædre det! — på side 33. Rent bortset fra, at »komme« burde erstattes med »bringes« eller lignende, må man forbavses over, at forfatteren har hardiesse til at udtale sig med sådan suffisance om ting, han ikke har begreb om. Intet var som bekendt mere almindeligt, end at kongen solgte øde gods med visse års skattefrihed eller anden begunstivelse, for at det kunde blive bragt på fode igen (se f. eks. Kronens skøder II s. 537, 571, 597, 607, 616 osv.). — »Hvor mange af vor Tids Præster vilde vel udrede Skatterne for deres Sognebeboere«! udbryder forfatteren side 65. Men der har slet ikke været tale om nogen præst, der har vist en så forbløffende uegennytte, men om det almindelige forhold, at en husbond — enten han var præst eller proprietær var ligegyldigt — lejlighedsvis måtte hjælpe sine fæstere med udredelse af skatterne, for at godset ikke skulde blive sekvestreret. At sligt kunde hænde, skulde man tro, at hr. Brüel vidste efter i over en snes år at have syslet med et æmne som sandflugt, altså indirekte med landboforhold i fortiden. Men nej, hr. Brüel véd intet. — Lige ovenfor findes en lignende grov misforståelse. Det omtales, at præstens jord var så ringe, at den måtte hvile i 16 år, før der kunde avles en kærve eller to; det forstår forfatteren ikke, og kærve rettes derfor til kærne. Og det skyldes ikke en af de almindelige trykfejl, for lignende forbedring af kilden findes talrige steder, f. eks. også side 64 og 66. — Vil man have et rigtigt billede af historikeren J. Brüel, kan det anbefales at læse, hvad han skriver på side 69—70 om gården Nebel. 1376 var den »ubeskadiget af Sandflugt«, for da blev den »tilkjendt Ebbe Stranges Enke og benævnes Nybbol Gods«; således synes forf. at ræsonnere, idet han citerer Aagaards Beskrivelse over Thye (s. 166), selvfølgelig ikke nøjagtigt. »I alt Fald synes der at være liden Mening i at kalde en ødelagt Herregaard for et Gods, især da denne Benævnelse senere falder bort, netop fordi Gaarden ødelæg-

ges af Sandflugt«(!) »Vi hører saa intet om Nebel førend 1555. Her omtales Nebel som en Herregaard, ikke som Gods«(!. og forf. mener, at den da må have taget skade af sandflugt, eftersom præsten kun fik 1 td. byg og 1 td. rug [årlig af den]. Slutningen er noget dristig, men værre bliver det, når det derefter hedder: »I Aaret 1680 [det skal være 1690, da kilden er Wulffs Aalborg stift, side 167] var Nebel ødelagt; Præsten skriver: I Vester Vandet [Sogn] er en ringe Sædegaard, kaldet Nebel, hvoraf intet ydes til Tiende.« Forf. véd altså ikke, at sædegårde var tindefri; hans tankegang må jo være, at når den sletintet tiender til præsten, må det være, fordi den var ødelagt, men at den netop ikke var øde fremgår med tilstrækkelig tydelighed af præstens tilføjelse, som forf. har oversét, at han af Nebel nyder »et lidet offer«. En smule omtanke og omhu vilde derfor have overbevist hr. Brüel om, at når han med Aagaard som kilde angiver, at Nebel lå ganske øde hen fra 1681 til 1751, var det ikke helt korrekt, og en nærmere undersøgelse af forholdet vilde endogså have vist, at det var ganske galt, hvad vi her dog ikke behøver at komme nærmere ind på. Kun skal det anføres, at dens hartkorn først 1744, med den motivering, at en del af dens jorder var ødelagt af sandflugt, blev nedsat fra $10\frac{6}{8}$ til $7\frac{1}{4}$ td.; altså var den ingenlunde helt øde.

Efter således at have dynget fejl paa fejl og misforståelse på misforståelse slutter forf. sin omtale af Nebel ved at nævne en række af dens ejere — mindst 5 fejl i 3 linjer — og med følgende åndrighed: »Disse navne tegne Nebelgaardens Forfald; den begynder med det højadelige Friis, gaar derpaa ned til Krabberne og ender — efterhaanden som den forfalder — med at gaa over til Bønder«. Det højadelige Friis! Det er de fattige og forhutlede Vadsøkærgård-Friiser, lavadel, en slægt, blandt hvis mænd var flere manddrabere, og hvis kvinder havde en vis tilbøjelighed til at »skikke sig ilde«; at en enkelt gren af slægten senere svang sig højt op,

gør den jo ikke mere »højadelig« på hin tid; da den gik »ned til« Krabberne, kom den til Keld Krabbe, en sætter til rigsmarsken Tyge K., og til Niels Krabbe, som var fader til statholderen i Norge Gregers Krabbe. Det er sandelig en mærkelig måde at »gå ned« på. Og »bønderne«, det er Langballe; at kalde Bertel Langballe til herregårdene Todbøl (komplet hovedgård), Søgård (21 tdr. htk.) og Nebel (10¹/₂ td. htk.) for en bonde er kanske dog ikke helt korrekt! Men ulykken er, at topografen Brüel ikke engang kender eller i hvert fald ikke bruger Traps Danmark. Skønt han både mangler topografiske og filologiske forudsætninger, vover han sig dog også ind paa lidt stednavnegranskning og giver (s. 32) generalstaben en tilrettevisning, fordi den ikke »lægger sig efter at bruge de oprindelige Navne paa Byer og Steder«. Nævnte stab skriver nemlig Aasendrup (Vrensted sogn) og ikke Oxendrup, som der står i en forretning fra 1680; at den sidste form kun skyldes et skriverlune, mens den første i det mindste har 4—500 års hævd, generer ikke hr. Brüel. Antagelig er det også hans mening, at Madsbøl i Hjardemål sogn af generalstaben burde skrives »Moders Hus«, for side 62 skriver han, at »Morsboel maa vel rimeligvis have været Moders Hus, der i Tidernes Løb er forandret til det nu meningsløse Madsbøl«(!). Det vilde være rart at vide, hvad forf. forstår ved »det oprindelige navn«; hvis dermed menes den ældste form, hr. Brüel er truffet på, kan det ikke tilrådes generalstaben at følge hans gode råd.

Til alle disse og mange andre historiske bommerter kommer endnu det ulogiske sprog, som træffes mange steder (s. 12: »et nogenlunde Begreb«; s. 16: »1795 nedsattes en Kommissionsforretning«; s. 28: »Maarup Sogn blev synet 1680 af en Kommissionsforretning, der skriver . . .« osv.) og de yderst skødesløse kildehenvisninger (s. 12: »Pontoppidans Atlas« 5: Kortene i Danske Atlas; s. 20: En synsforretning, der »findes i Rigsarkivet«; s. 25: »1738 skrives i de Thot-

ske Samlinger«, hvilket ifølge postmester Klitgaard vil sige i Thottske sml. in fol. 751; s. 71: »(P. A.)« 3: Pontoppidans Atlas, altså hvad andre plejer at kalde Danske Atlas; s. 72: »Ifølge Videnskabernes Kort« osv.) Det benyttede værks bind eller side anfører aldrig; i den henseende må man hjælpe sig selv.

Hvad der her er anført er en såre kortfattet prøve på forfatterens metode. De fremdragne eksempler er i de fleste tilfælde andre end dem, hr. Klitgaard har behandlet, og som tildels råber endnu højere om skribentens utilbørlige letfærdighed i omgangen med det givne stof. Dommen kan derfor ikke let blive for hård.

Når en mand med videnskabelige interesser bor fjærnt fra offentlige arkiver og biblioteker, kan man tilgive ham mangt og meget i henseende til hans studiers dybde; man kan bære over med, at mange mindre vigtige kilder ikke er kommet med i behandlingen, og man kan se bort fra, at han går udenom visse spørgsmål, som berører hans æmne, fordi han ikke har let adgang til at skaffe sig den fornødne viden. Men man kan ikke tilgive, at hans citater er fulde af fejl, hans henvisninger ubrugelige, at han ikke kan læse de benyttede skrevne kilder, at han stadig forskriver navne og årstal, at han undlader at læse en sømmelig korrektur på sit værk, og allermindst, at han med suffisance udtaler sig om ting, han ikke har det allerfjærneste begreb om. Hr. Brüel har så grundigt dokumenteret sin umulighed som historisk-topografisk forfatter, at han fremtidig bør lade sin pen hvile og mindst af alt fremtræde i videnskabelig forklædning. Derved vil han tjæne sig selv og os andre bedst.